

нијели да се испуни дуг према истакнутом револуционару и челнику у строју Револуције Павлу Ковачевићу, том храбром и заслужном војнику Комунистичке партије који се жртвовао за људске идеале, у борби за слободу и

срећнију сјутрашњицу, и да се његов свијетао лик и дијело сачувају од заборавља и постану ближи широј читалачкој публици, као и његов завичај, легендарно Грахово.

Бранко Ј. Кркљевић

ВОЈИН ДИМИТРИЈЕВИЋ, ТЕРОРИЗАМ *Радничка штампа*, Београд 1982, стр. 272.

Књига Војина Димитријевића „Тероризам“ представља ријетко дјело на српскохрватском језику које научно и стручно обрађује веома осјетљиви и актуелан проблем тероризма. В. Димитријевић ову студију почиње директно проучавањем проблема. У корелацији односа политике и насиља аутор наглашава: „Политика је увек била у тесној вези с насиљем. Оно се испољава отворено, у борби за власт, односно за могућност да се одлучује о битним питањима за заједницу (државу), или постоји латентно као претња власти свакоме ко би покушао да је свргне или да се супротстави њеним наређењима“.

Најмасовнија репресивна средства која власт користи у сузбијању противника или чак супарника заснована су на правним нормама чија примјена крши општрицу напада на лојалност и принуђава га на лојалност или покорност. В. Димитријевић наводи у садржају студије и низ научних теорија о тероризму, наводећи да је овај проблем тешко дефинисати. Спровођење терористичког акта имало је различиту намјену „свако убиство није терористичко“. Позив на одбрану од злоупотребе власти. морална обавеза одбране од агресора. диверзија и други облици борбе — у тој ситуацији имају потпуно историјско оправдање.

Ово вриједно научно дјело Војина Димитријевића демистификује тренутно изузетно богату пропагандно-публицистичку литературу и информациону следства која су плот дневних политичких потреба широм свијета о узроцима и посљедицама терора и те-

роризма у свијету. Оно чини изузетну вриједност како због недостатка радова те врсте тако и због коришћења литературе с енглеског, њемачког и француског језика која је доступна уском кругу научних радника. Војин Димитријевић је „Тероризмом“ дјелимично „ухватио корак“ са досадашњим достигнућима науке у западноевропским земљама везаним за проблематику те врсте. Примјена силе као система владања јесте класична примјена терора који има циљ да грађанина застраши да би био лојалан и покоран на све поступке органа власти. То се одражава на човјекову психу, на његову мисаону и идеолошку одређеност, на његов физички и тјелесни интегритет — угрожава, дакле, најосновније елементе његове личне и друштвене слободе, као и његова материјална добра која имају робну вриједност.

Војин Димитријевић разликује појмове терор и тероризам. Та разлика није формалне језичко-лексичке већ и суштинске природе. Примјена терора усмјерена је од власти, дакле она је организована у институционално, полазећи од претпоставке да је држава „угрожена“, била то реална или фиктивна опасност. Идејни творац терора је по праву мањина, или чак појединац. В. Димитријевић наводи као устаљен примјер терора „султанизам“, гдје је владар узор за спровођење насиља.

Као други облик примјене терора В. Димитријевић наводи јакобинску диктатуру. Иако је француска револуција по својим начелима остала примјер прогреса

у то вријеме, јакобинци су са најрадикалнијим програмом промјена и тежњи за социјалном правдом при организовању и успостављању власти највише примјенили терор. Да апсурд буде већи, њихове жртве нијесу политички противници већ невини грађани који нијесу познавали абецеду политичке организације. Мисони егзекутори смртних казни били су људи професија које се по свом позиву боре против ма каквог облика насиља.

Као други примјер терора В. Димитријевић наводи нацистичку власт у Њемачкој. С правом он констатује да је систем нацистичке Њемачке почивао на терору. Тај систем није признавао никакву историјску законитост, никаква лична права, слободу мишљења и изражавања мисли. Цивилни суд у Берлину осудио је жену на 365 дана зато што се није одрекла презимена дјевојачког из чијег је гнијезда поникао чувени писац хуманиста — пацифиста Ерих Марија Ремарк. Из револта због апсурдне пресуде, окривљеница је изјавила да је то њен рођени брат, што је суду био довољан аргумент да јој изрекне смртну казну. Да апсурд буде још већи, за такву долучу гласао је и муж страдалнице, вјероватно не из убјеђења него зато што је морао (у супротном, и њему је био намонтиран процес како би био осуђен као издајник ъемачке нације).

Грађански суд у систему терора је само пука фромалност без обавезе утврђивања чињеница. Сличности између јакобинаца и нациста у примјени терора су постојале. Судови код једних и других били су послушна дјеца дневне политике, мада су крајњи циљеви ова два система власти грађанског друштва били супротни. Робеспјер са својом елитом сматрао је да ће примјеном строгијих закона (заснованих на процјени) сачувати етику човјекољубља и да човјекољубље не смије искључити строго извршење закона.

Из ове логика, засноване на схватању суштине револуције као апстракције а не као стварности, јављали су се елементи терора у

државама у којима је побједила радничка класа. Иако је В. Димитријевић посветио доста простора анархизму и њеном главном идеологу Бакућину, остаје утисак да се његовом мјесту у теоријском разматрању узрока примјена тероризма могло посветити више простора. Када се у студији „Тероризам“ говори о Лењиновом схватању примјене смртне казне за политичке осуђенике, види да је он морао да проучи Бакућина да би дошао до закључака који су били нужни да се примјењују у кризним почетничким фазама револуције. Иако је Лењин са совјетском владом одлучио био за то да се за политичке кривце укине смртна казна, историјска нужда приморала је владу да се она примењује у размјерама већим него што се чак и претпостављало. Но без обзира на објективне околности, Лењин је увидио да у новој социјалистичкој држави, ослоњеној на свијест људи, често доминантну улогу има волунтаризам, који вуче дубоке траговне малограђанског и бирократског схватања. Иако не дозвољава систем терора као владавине, он види опасност од догматизма, који вуче за собом као реакцију антидогматску борбу која може да прерасте у либерализам, па чак и анархију.

Војин Димитријевић је посветио простора и мјесту Краљевине Југославије у примјени терора као система владања над идеолошким противником. Аутор је интердисциплинарним приступом и упоредном анализом државних система тога времена поштено освјетлио однос власти према КПЈ, а историчарима остаје у задатак да то прошире и анализирају.

Без обзира на обим насиља према КПЈ 1919 — 1941. године, који је варирао условљен околностима и снагом противника у мишаоној сфери, ваљало би се научно позабавити — „Законом о заштити јавне безбедности и поретка у држави“, усвојеним у Скупштини 1921. године. Искористивши ситуацију насталу убиством Милорада Драшковића од стране прокомунистички оријентисаних лица, од посланика је за-

тражен практично-политички однос према КПЈ. Полазећи од разних премиса и политичке неуравнотежености, пред Скупштину је стављен „задатак да заштити државу од комуниста“. Иако се ради о легалној процедури законодавног органа и слободног изјашњавања посланика (сем комуниста, којима није био дозвољен чак ни приступ), чланом 18. овог закона Скупштина је чланове КПЈ путем ПРИНУДЕ, дакле превентивом, хтјела да примора да се одрекну свог програма и акције.

У другом дијелу књиге В. Димитријевић је знатан дио простога и посветио „терору одоздо“. Тероризам, као појаву у ужем смислу ријечи, аутор осуђује као негативну ма какав систем владао, поготово ако је стихијске природе. Али, уколико је тероризам у функцији прогресивног покрета и његових начела, не може морално бити осуђен. В. Димитријевић наводи читава лепезу облика дјеловања, њихове програме засноване на етничким нормама које су ушле чак у припреме револуција, народних устанака. бу-

на, покрета, политичких организација, па и институције. То је читава скала средстава која су примјењивана у различитим условима и са различитим интензитетом: од попуштања, прилагођавања, придобијања, откупљивања класног супарника до примјене силе која не тражи никакав компромис са противником, већ има за циљ физичко уништење како његових организација тако и јединки које му припадају.

У градацији насиља, како по обиму тако и по садржини, В. Димитријевић наводи терор као очит примјер најгрубљег облика наметања владавине човјека. У градацији насиља он разликује систем принуде од система терора. Систем принуде је примјењиван у свим политичким системима. Он се манифестује у сљедећим облицима: посједовању монопола у прикупљању информација, финансијским средствима, па и идеологији. Тиме политика државног апарата настоји да путем моћи господари вољом људи.

Милан Бајовић

ПОЛИТИЧКЕ, ВОЈНЕ, ЕКОНОМСКЕ И КУЛТУРНЕ ВЕЗЕ НАРОДА СФРЈ И СССР-а У ПЕРИОДУ 1917 — 1945.

Научни скуп, Крушево, 18 — 20. маја 1984

У историјском Крушеву је од до 20. маја 1984. године одржан научни скуп на тему *Политичке, војне, економске и културне везе народа СФРЈ — и СССР-а у периоду 1917 — 1945 године*. Скуп су организовали Македонска академија наука и умјетности и комисија за историју СФРЈ-а и СССР-а. Предсједници Комисије су истакнути научници академици Михаило Апостолски (Југославија) и Алексеј Леонтијевич Нарочницкиј (Совјетски Савез). Након отварања скупа и уводних напомена М. Апостољског и А. Ј. Нарочницког, скуп су поздравили Митко Илијески, предсједник Скупштине општине

Крушево, Љепосава Петровска, извршни секретар у ЦК СК Македоније, и Никола Чингов, испред Савез друштава историчара Југославије.

На скупу је поднесено преко 20 реферата и саопштења, а у дискусији је узело учешћа 15 дискутаната.

Дописни члан АН СССР-а Ј. А. Писарев поднио је веома интересантан реферат „Велика октобарска социјалистичка револуција у Русији и формирање југословенске државе“. Он је изнио низ интересантних и до сада непознатих података, као: како је Лењин гледао на стварање југословенске државе, контакти Спа-